

KÆRLIGHED, MAGT OG RETFÆRDIGHED

ANMELDELSE AF
JOHS BERTELSEN

Søren Juul
Solidaritet, anerkendelse, retfærdighed og god dømmekraft.
Hans Reitzels Forlag 2010.
454 sider. Kr. 398,-.

Anmeldelsens overskrift er egentlig titlen på en forelæsning, som biskop Kjeld Holm holdt i anledning af Bjarne Lenau Henriksens afgang som korshærschef. Holm har hentet titlen fra en forelæsningsrække afholdt af den tyske teolog Paul Tillich, som netop i forelæsningsrækken filosoferede over forholdet mellem kærlighed, magt og retfærdighed. I de to teologers udlægning spiller Gud selvfølgelig en central rolle i, at forholdet mellem kærligheden, magten og retfærdigheden kan udfoldes på en menneskelig og kristelig set meningsfyldt måde.

Med bogen og doktorafhandlingen "Solidaritet, anerkendelse, retfærdighed og god dømmekraft" har Søren Juul sat sig for at beskrive forholdet mellem kærlighed, magt og retfærdighed uden at blande Gud ind i billedet. Og det er der kommet en spændende filosofisk og sociologisk tour de force ud af, som gennem en lang række teoretiske ræsonnementer dels opstiller nogle normative forudsætninger for, hvad en god socialpolitik kan måles på, og dels efterfølgende viser, hvorledes forvaltningen af disse normer kræver en helt særlig dømmekraft.

Afhandlingen er i sin forudsætning et opgør med den positivistiske værdifrie videnskab. Søren Juul arbejder kritisk hermeneutisk ud fra den holdning, at de fremsatte teorier og videnskabelige udsagn hele tiden skal stå til ansvar overfor virkeligheden og prøves af på deres virkning i verden.

Da ovennævnte teologer også tænker kritisk hermeneutisk indenfor deres univers kan jeg ikke nære mig for indledningsvis at citere Kjeld Holm, fordi han meget præcist udtrykker, hvad der også er Søren Juuls udgangspunkt:

"Den mytiske vision (læs: det normative udgangspunkt) står altid i et spændingsforhold til de konkrete vilkår eller lever i en vekselvirkning med disse. Det er ingen sag at forblive i det religiøse-mytiske rum (læs: teoretiske-videnskabelige) og alene henholde sig til den himmelske retfærdighed (læs: teoretiske sandhed). Så får man heller ikke snavsede hænder. Kristendommens (læs: teoridannelsens) sandhed afgøres (...) af dens virkning i verden. Dens sandhedsbevis er, om den gør en forskel i det enkelte menneskes liv og i samfundets. Det betyder så igen, at den mytiske vision må være villig til at lade sig korrigere, eller i hvert fald må nyformulere sig i forhold til de samfundsmæssige og eksistentielle forhold."

Det spændende ved Juuls afhandling er, at han er villig til at få "snavsede hænder" og at gå i clinch med virkeligheden. Der

skal et stort tilløb til med en række meta-etiske, filosofiske og sociologiske overvejelser, men de giver god mening i den forstand, at når man ikke kan trække på Gud som overdommer, så skal de væsentlige tænkere på området trækkes på banen og holdes op overfor hinanden. "Forskningens reliabilitet drejer sig (.....) om gennemskuelighed i fortolkningsprocessen, der altid vil være åben og uafsluttet." (s. 86)

Bogens indledende ærinde er at begrunde et normativt solidaritetsbegreb, der kan bidrage til at skabe sammenhængskraft og social integration. Hovedpointen i hele afhandlingen er, at solidaritet grundlæggende handler om anerkendelse. "Et solidarisk samfund er et samfund, der giver alle mennesker mulighed for at opnå den anerkendelse, som er betingelsen for, at de kan realisere sig selv som fuldt integrerede medlemmer af samfundet." (s. 400)

I begrundelsen for solidaritetsbegrebet foretages en diskussion af de centrale moralfilosofiske positioner, som i dag repræsenteres af liberalismen og kommunitarismen. Søren Juul er kritisk overfor begge positioner. Liberalisternes teorier om samfundsmæssig retfærdighed baseret på kontraktteorier (Hobbes, Locke, Rousseau, John Rawl) kritiseres for deres abstrakthed alene baseret på den rationelle fornuft. Kommunitarismen kritiseres til gengæld for at være moraliserende og ikke at kunne se moderniteten som andet end en forfaldshistorie. Med anerkendelsestanken mener Søren Juul at kunne overskride disse positioner.

Inspirationen til brugen af anerkendelsestanken som grundlaget for et nyt normativt solidaritetsbegreb hentes hos Axel Honneth, som peger på, at forudsætningen

for enhver samfundsmæssig kontrakt er, at vi anerkender hinanden: "at se sig selv i andre."

Gennem kritik og videreudvikling af Honneths teorier når Søren Juul frem til at kunne opsummere et normativt solidaritetsideal i følgende fire punkter:

- En solidarisk handling bygger på anerkendelse af den til enhver tid værende anden som en ligeberettiget og ligeværdig interaktionspartner.
- Et solidarisk samfund bygger på en retfærdig fordeling af de samfundsmæssige anerkendelsesbetingelser, dvs. retfærdige institutioner.
- Hvad der i sidste ende bør prioriteres afgøres af god dømmekraft i situationen dvs. en dømmekraft i hvilken anerkendelsestanken er førstefilosofi.
- En retfærdig anerkendelsesorden er grundbetingelsen for integration og samfundsmæssig sammenhængskraft.

Søren Juul påpeger, "at dette solidaritetsideal ikke repræsenterer en model eller en metode, som uden videre kan bringes i anvendelse. Snarere er der tale om et udkast, der må vise sin berettigelse gennem sin udarbejdelse: dvs. ved at sættes i spil med konkrete udviklingstendenser i samfundet, herunder ikke mindst forandringer i de samfundsmæssige dømmekraftsformer." (s.405)

For mig at se er det formuleringen af dette solidaritetsideal, som gør denne forskning spændende og meget relevant. Modsat meget deskriptiv forskning går forfatteren med solidaritetsidealet i direkte dialog med andre forskere, politikere, embedsmænd, socialarbejdere, græsrodder

m.m. Med solidaritetsidealet er der en mulighed for en egentlig kvalitativ diskussion af den moderne samfundsudvikling og, hvor den skal føre hen.

Og det er da også denne diskussion Søren Juul tager op i den sidste del af afhandlingen, hvor han diskuterer samfundets fremherskende dømmekraftsformer på tre niveauer:

1. Et overordnet abstrakt niveau, der drejer sig om den moderne kultur og modernitetens forandringer. Hvad forhindrer at udfolde solidaritetsidealet?
2. Et konkret politikniveau, der drejer sig om den danske velfærdsstat og forandringer i velfærdspolitikken med særlig vægt på social- og beskæftigelsesområdet.
3. Det helt konkrete niveau, som drejer sig om den institutionelle dømmekraft og krænkelser mellem system og borger.

Dømmekraftsformer kan også kaldes forvaltningsprincipper. Hvordan forvaltes samfundet efter nogle etiske og eksistentielle standarder som f.eks. det formulerede solidaritetsideal.

Set i relation til solidaritetsidealet har modernitetens frisættelse af borgeren som selvrealiseret enkeltindivid for mange borgere ikke været en befrielse, men derimod i høj grad også været et tab af sociale strukturer (familie, lokalsamfund, nation). Søren Juul trækker her på modernitetskritikere som Ulrich Beck, Zygmunt Bauman og Richard Sennett, som i mange værker har beskrevet risici og udfordringer for den frisatte og globaliserede borger i "den flydende modernitet".

Modernitetens socialkulturelle konsekvenser har også afsmittende virkning på forvaltningen af det danske velfærdssamfund. Med Anders Fogh Rasmussens bog "Fra socialstat til minimalstat" som eksempel viser Søren Juul, hvordan der siden 80'erne løbende sker en demontering af den klassiske velfærdsstats anerkendelsesbetingelser. Den økonomiske og politiske udvikling resulterer i en helt ny poli-

tisk dømmekraft, der i praksis udfolder sig i form af New Public Management. "Fælles for de nye reguleringsformer er, at de ensidigt fokuserer på økonomi og effektivitet og italesættes som neutrale, objektive og dokumenterede instrumenter til at fremme effektiviteten i velfærdsproduktionen." (s. 414)

For socialpolitikken betyder dette, at denne i alle forhold underlægges beskæftigelsespolitikens rationalitet. Der sker en bevægelse fra *wellfare* til *workfare*, og den politiske dømmekraft er primært fokuseret på, at det skal kunne betale sig at arbejde, hvorfor incitamentstænkningen får stor betydning for fastsættelsen af de sociale overførselsindkomster. Vi er således ifølge Søren Juul vidne til etikens og juraens "tabshistorie". Hele kontraktpolitikken baseret på "noget for noget-princippet" og hele påberåbelsen af borgernes juridiske rettigheder sikrer ikke samfundsmæssig retfærdighed, så længe der ikke sker en anerkendelse af borgerens særlige situation baseret på et etisk normativt grundlag. På denne baggrund føler mange borgere sig krænkede i deres møde med det offentlige system.

Dømmekraften i velfærdsstatens institutioner er på mange måder et spejl af den overordnede kulturelle og politiske dømmekraft. Søren Juul skelner i de offentlige institutioner mellem den institutionelle dømmekraft og den sociale dømmekraft. Han ser den institutionelle dømmekraft som en forhindring for udfoldelsen af det formulerede solidaritetsideal. New Public Management har sat sig meget stærkt igennem, og institutionerne ledes i dag efter nogle managementstrategier, som primært tager udgangspunkt i økonomiske planlægningsprincipper både, når det gælder ledelsen af organisationer, men også når det gælder administrationen af den enkelte borgers liv.

Da disse strategier kan forekomme umenneskelige og krænkende overfor den enkelte borger, kan det undre, at institutionernes medarbejdere via deres sociale dømmekraft i den grad underlægger sig disse hårdhændede forvaltningsprincipper. Måske netop fordi denne organisations-

struktur forvaltes efter nogle meget operationaliserbare metoder og principper (som f.eks. i beskæftigelsesindsatsen) kan det være fristende for medarbejderne at administrere efter disse principper, da de så i det mindste har en form for "værktøjskasse" at holde sig til.

På baggrund af det formulerede solidaritetsideal og med udgangspunkt i sin kritisk hermeneutiske metode, når Søren Juul frem til, at der er grund til at gå til kamp mod de eksisterende dømmekraftsformer og dermed mod den eksisterende velfærdspolitik. Han har lagt sin analyse og sine konklusioner frem og "den praktiske værdi af det foreliggende arbejde står og falder i realiteten med, om det vil vinde anerkendelse og bidrage til social forandring." (s. 425) I den forstand kan afhandlingen ses som et videnskabeligt funderet politisk kampskrift. Men i og med, at afhandlingen i sit udgangspunkt er normativt funderet, vil kritikere også kunne afvise det med, at lidenskaben er større end videnskaben og der derfor "kun" er tale om et politisk indlæg. Denne afvisning holder dog ikke, da al samfundsforskning og – filosofi langt hen ad vejen er normativ. Politikere refererer i høj grad til deres yndlingsfilosoffer (Anders Fogh Rasmussen til Fukuyama, Tony Blair til Giddens osv.), så Søren Juul har ret i, at den praktiske værdi af hans arbejde i høj grad afhænger af, om det kan vinde anerkendelse og, om nogen vil referere til det.

Og her kan man sige, at der i disse år er et vist momentum for, at hans analyser og formulerede solidaritetsideal kan vinde anerkendelse:

1. New Public Management synger på sidste vers. Den meget kontrol- og evidensbaserede ledelsesfilosofi og – praksis har skruet sig selv ned i et administrations- og styringstyranni, som både offentligt ansatte og borgere lider under og reagerer imod. Der er behov for at udvikle nye administrationsformer, som i højere grad baserer sig på tillid og gensidig anerkendelse. Her kan Søren Juuls analyser bidrage til at afdække på hvilke måder det eksisterende administrations-system virker krænkende og overgribende på udsatte borgere og dermed også bidrage til diskussionen af, hvordan et værdigt borgermøde kan håndteres på en mere anerkendende måde.
2. Vi står overfor et snarligt valg og dermed forhåbentligt også et regeringsskifte. Bekymrende er det imidlertid, at det er en tidligere socialdemokratisk ledet regering, der for alvor introducerede New Public Management med Mogens Lykketoft og Poul Nyrup Rasmussen som bannerførere. Vil en kommende socialdemokratisk ledet regering have evner og visioner til at forny forvaltnings- og ledelseskonceptet i en retning, som er mindre regnedrengestyret og mere tager hensyn til pluraliteten og diversiteten i mødet med borgerne, her tænker jeg selvfølgelig ikke mindst på social- og beskæftigelsesområdet. På dette område er der behov for en dybtgående værdipolitisk diskussion i de forhåbentligt kommende regeringsbærende partier Socialdemokraterne og SF. Hvis de ikke kan bidrage til politikudvikling på dette punkt, vil de stort set ikke kunne bidrage til politikudvikling. Her er der i høj grad behov for Søren Juuls stemme.
3. På grund af den økonomiske krise og på grund af de demografiske perspektiver med mange ældre og færre borgere på arbejdsmarkedet lægges der op til, at den frivillige sociale sektor i stigende grad skal bidrage til at sikre et fortsat velfærdssamfund. Dette betyder, at der kommer et tættere samspil mellem frivillige medarbejdere og offentligt ansatte om løsningen af de fremtidige velfærdssopgaver, og dermed vil der også være behov for en dialog om, hvorledes opgaverne skal udføres. I *Frivilligt Forum* har vi allerede taget hul på denne dialog ved at formulere en række spilleregler for samarbejdet, som vi efterfølgende har forhandlet med de væsentlige fagforeninger på det sociale område: FOA, Socialrådgiverne, Sygeplejerskerne, HK og snart også Socialpædagogerne. Forhandlingerne

har i første omgang handlet om det praktiske samarbejde i institutionerne, men gennem diskussionerne har der tegnet sig et meget mere spændende perspektiv nemlig en diskussion om det sociale arbejdes faglighed.

Det ligger i det frivillige sociale arbejde, at vi i høj grad arbejder ud fra en anerkendende relation. Vi møder borgeren i øjenhøjde, som det hedder. De offentligt ansatte derimod er underlagt særlige lovgrundlag og økonomiske styringsprincipper, som i højere grad kan virke krænkende overfor borgeren. Derfor kommer de frivillige til at stå som "de gode" og de offentligt ansatte som "de onde".

At være ond strider helt klart mod den offentligt ansattes selvbevidsthed og mod borgerens ønske til den offentligt ansatte, så derfor kan man sige, at der i mødet mellem borgeren, den offentligt ansatte og den frivillige er god grund til at diskutere faglighed. Hvad er det for en faglighed, vi kan stå sammen om i et fremtidigt samarbejde. Og ikke mindst, hvad skal dens etik og værdier baseres på. Her kan det normative solidaritetsideal være en væsentlig inspiration for den videre diskussion.

Som jeg var inde på det indledningsvis handler denne bog om temaet kærlighed, magt og retfærdighed. Et urtema, hvor historien for længst har erkendt, at kun de, der tror på en højere kosmisk retfærdighed, tror på, at retfærdigheden altid vil sejre.

Verden er benhård, og de økonomiske realiteter vil altid være dagsordenssættende, og ikke mindst derfor er det vigtigt, at der hele tiden formuleres værdimæssige modmagtsstrategier, som kan udfordre og afbalancere pengemagtens og den politiske magts værste udskejelser. Hertil har Søren Juul med sin bog ydet et væsentligt bidrag.

Johs Bertelsen er forstander for Kristeligt Studenter-Settlement, Formand for Frivilligt Forum, Landsforeningen for de frivillige sociale organisationer.